

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

”Dessutom blir du duktig i svenska”

Skönlitteraturens roll i läromedel
i svenskundervisningen för årskurs 4 - 6

Malin Olsson

2015

Examensarbete, Nivå, 15 hp
Svenska språket
Lärarprogrammet

Handledare: Michael Gustavsson
Examinator: Britt Johanne Farstad

Abstract

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken roll skönlitteraturen fyller i svenskundervisningen i årskurserna 4-6 och hur väl den uppfyller kraven beträffande skönlitteratur i den svenska kursplanen. Jag har analyserat tre läromedel och fokus på den analysen har varit skönlitteratur på de redan nämnda årskurserna. För att få ett kvalitativt resultat har jag valt fyra frågeställningar och dessa svar baserar min uppsats på. Läromedelsförfattarna har, enligt min analys, påvisat att det finns fem olika funktioner som skönlitteraturen uppfyller i deras läromedel. Dessa har jag sedan ställt mot varandra för att undersöka om de uppfyller kraven. Min studie har visat att läroböckerna väl uppfyller de kriterier som den svenska kursplanen efterfrågar.

Innehållsförteckning

Abstract

Inledning	5
<i>Syfte</i>	6
<i>Tidigare forskning</i>	3
<i>Metod och material</i>	8
<i>Termer och begrepp</i>	9

Vän med Svenska Lärobok 1

<i>Presentation av innehåll</i>	10
<i>Typer av skönlitteratur</i>	10
<i>Skönlitteraturens funktioner enligt läroboken</i>	10
<i>Så här används skönlitteraturen</i>	15
<i>Möter läroboken kursplanen i svenska?</i>	19
<i>Slutsatser</i>	16

Vän med Svenska Lärobok 2

<i>Presentation av innehåll</i>	21
<i>Typer av skönlitteratur</i>	21
<i>Skönlitteraturens funktioner enligt läroboken</i>	22
<i>Så här används skönlitteraturen</i>	23
<i>Möter läroboken kursplanen i svenska?</i>	33
<i>Slutsatser</i>	33

Vän med Svenska Lärobok 3

<i>Presentation av innehåll</i>	30
<i>Typer av skönlitteratur</i>	30
<i>Skönlitteraturens funktioner enligt läroboken</i>	30
<i>Så här används skönlitteratur</i>	30
<i>Möter läroboken kursplanen i svenska?</i>	33
<i>Slutsatser</i>	34
<i>Vidare forskning</i>	36

Avslutande diskussion

36

Referenslista

39

Inledning

Läroböckerna ska ge kunskap, de ska motivera och stimulera, de ska skapa drömmar och ambitioner, väcka sinnen för kultur och estetiska upplevelser, de ska öppna världen och samtidigt hålla ihop gamla kulturer (Isaksson 2001:57).

Ett ansvar för en rektor i skolan är att se till att eleverna får tillgång till "[...] läromedel av god kvalitet [...]" (Lpo94:17). Men vad är då "god kvalitet" och vem avgör det?

I Lpo94 framgår det att en förutsättning för att skolan ska utvecklas kvalitativt är att lärarna har ett professionellt ansvar (s. 7). För att kunna göra en kvalitativ bedömning av en lärobok krävs det att läraren har ett kritiskt förhållningssätt gentemot dess innehåll samt att läraren reflekterar över hur väl den möter mål och syften i läroplanen för svenska. Det är dessa två styrdokument som pedagogen ska utgå ifrån när han planerar sin undervisning i skolan för att nå uppställda mål (Robertson 2009).

Fram till 1992 existerade en statlig läromedelsgranskning som avgjorde vilka böcker som fick användas i skolans undervisning. I skolelevernas vardag spelar texter en viktig roll, därför ska dessa texter innehålla en hög grad av läsbarhet och samtidigt väcka deras läslust. Eftersom det idag inte finns någon nämnd som kontrollerar läroböcker är det till stor del lärarens ansvar att stå för granskningen av dem (Reichenberg 2008:14).

Kursplanen i svenskämnet påstår att skönlitteratur bland annat hjälper till att forma identiteten, frågan är vems identitet? Hur ska man, som elev med svenska som andraspråk, kunna forma sin identitet och känna igen sig när läroböckerna i denna studie till största delen innehåller texter med svenskklingande namn och västerländska seder och bruk? Elever med svenska som andraspråk kan mycket väl känna sig utanför när det inte finns med ett enda namn som de kan relatera till. "Om texten inte motsvarar läsarens förväntningar och förförståelse, kan repertoarerna istället kollidera. Resultatet blir då att läsaren avvisar eller missförstår texten" (Olin-Scheller 2006:32). Var femte elev i skolan idag har annat modersmål än svenska, enligt Skolverket. Hur pass väl möter läromedelsförfattarna deras kulturer och traditioner? Det är allmänt känt att barn helst läser sådant som är bekant för dem, detta bekräftas av Selander (1992) som skriver att texterna i läroböcker för år 4-6 är personliga och vädjar ofta till deras egna erfarenheter. Frågan är då, vems erfarenheter? Skapar detta läromedel en klyfta mellan de eleverna och de elever med svenska som modersmål? Här är det viktigt att lärare har kunskap om receptionsteorin och dess forskning. Är det möjligt för elever med svenska som andraspråk att förstå de texter som återfinns i läroboken? De är förmodligen många gånger helt främmande och eleven delar säkert inte sina erfarenheter med eleverna som har svenska som modersmål (Molloy 2003:43).

Syfte

Denna studie består av en undersökning av ett läromedel i svenska för elever i år 4 – 6 i grundskolan. Fokus kommer att ligga på att undersöka vilken roll skönlitteratur spelar i läromedlet samt hur väl läromedlet uppfyller kraven angående skönlitteratur i kursplanen i svenska. Läromedlet är framtaget av författarna Rolf Falkenland och Lilian Falkenland och heter ”*Vän med Svenska 1-3*”. Dessa två har skrivit läromedel under flera decennier och har därför en gedigen erfarenhet

Jag anser att det är intressant att utföra en läromedelsstudie eftersom en lärobok många gånger utgör grunden för en lärares undervisning samt en förutsättning för att nå kunskap. Troligen förväntas det också av både elever och vårdnadshavare att en lärobok i svenskämnet används, och även av en nyexaminerad lärare. Att kritiskt granska och undersöka våra läromedel är en viktig uppgift och jag hoppas att jag genom min studie bidrar till det. Forskning kring skönlitteratur pågår ständigt och skolans undervisning ska vila på en vetenskaplig grund.

Tidigare forskning

Sedan tidigare finns en aktiv forskning kring just läromedel, vilken ofta då fokuserade på läromedlets historia. Christer Isaksson (2001) hävdar exempelvis att den första läroboken som användes i svensk utbildning på 1500-talet var katekesen. Präster och klockare genomförde undervisningen i kristendom och läsning. Hur väl deras elever hade tagit till sig undervisningen avgjordes genom de ökända husförhören. 1842 grundades den allmänna folkskolan av riksdagen och till följd av detta fick varje stadsförsamling och socken i uppdrag att inrätta en folkskola och anställa behöriga lärare (Isaksson 2001:10).

Både skälen till att lära sig att läsa och att läsa skönlitteratur har varit olika. På 1850-talet ansåg man att eleverna genom litteraturläsning, bland annat, skulle lära sig den logiska tankegången som existerade i litteraturen. Idag anser många lärare att läsning av skönlitteratur handlar om att väcka läslusten hos eleverna (Molloy 2002:24).

Selander (1992) poängterar att läroboken tidigare var normen för vad som var viktigt i skolan och att den låg till grund för de prov som gavs i skolan. Förutom detta var den också den informationskälla som var viktigast, dessutom tillhörde läroboken förmodligen den mest klassiska och typiska texten i skolan. Det har inte alltid sett ut så här och i framtiden kommer det antagligen inte att se ut så heller. Selander har valt att kalla läroboken för en pedagogisk text. Något han förklarar med en brukstext som är utformad för att användas i undervisning. I

detta begrepp ingår förutom läroboken även läseböcker, film, bildband, övningsböcker m.m. (Selander 1992:101).

Pedagogiska texter är starkt styrda av skolan som institution: av läroplaner och indelningen av eleverna i skolklasser, av rumslig och tidlig uppdelning av dagen och av lärares färdigheter och kunskaper, men också av förlagspolicy och de personers kunskaper och färdigheter som är inblandade i produktionen av texterna. Det vore därför felaktigt att endast försöka förstå den pedagogiska texten utifrån vad författarens avsikt har varit – den viktiga frågan är inte vilken avsikt författaren har haft då han skrivit den eller den boken, utan varför han har skrivit boken på just det ena eller det andra viset (ibid. s 102).

När skolan och samhället förändras sker även en förändring med de pedagogiska texterna och utifrån detta påverkas även vår syn på hur vi uppfattar skolan och samhället och vad vi ska uppfatta som goda normer och kunskap. Många gånger arbetar förlag efter normer och traditioner. Selander påstår att "[...] läroböcker ärver läroböcker" (ibid:103). Detta påstående går att hitta svar på i boken *Kunskapens texter – Jakten på den goda läroboken*, där Garme och Nyström skriver att "Varje förnyelse bör vara minimal, annars går försäljningen dåligt" (1997:33).

Forskning har också ägnats frågor kring läromedlens funktioner samt deras roll i undervisning och som massmedium. Idag står mängder av undervisningsmaterial till förfogande, men läroboken intar en särställning i den undervisning som sker i skolan (Robertson 2009:24). Att så är fallet styrks av Selander (1992:101 ff.) som också menar att detta är anledningen till att forskare är intresserade av pedagogiska texter. De är själva grunden och utgångspunkten för undervisningen i klassrummet och de är dessutom ett av våra mest nyttjade massmedier. Förekommer det ett intresse av hur massmedia influerar vår bild av världen, så får, menar Selander, de pedagogiska texterna inte glömmas bort och han menar dessutom att dessa texter skapar en sorts kunskapsbas för en hel generation. "Skolböckerna tillhör den viktigaste litteraturen i ett land" (Isaksson 2001:57).

Lärobokens förändrade status går att härleda till att det idag snarare är lärare som producerar läromedel än forskare, huruvida detta genererar en kvalitetshöjning, frågar sig Selander (1992:101). Läroböcker skapas alltid i en kontext, som i sig kan vara pedagogisk, ämnesmässig, ekonomisk, moralisk eller politisk. Intentionen med läroböckerna har dock alltid varit densamma: att bidra till en önskad medborgerlig fostran (Johnsen m.fl. 1997:17).

Lee J. Cronbach undersökte i artikeln *The text in use 1955* hur en och samma lärobok användes av olika lärare. Resultatet visar att undervisningen är mer avhängig lärarens individuella undervisningsstil än lärobokens innehåll. Samma resultat fann även John Zahoric 1990 (Johnsen m.fl. 1997:193).

Det finns också forskning som mer tydligt koncentrerat sig på själva lärobokstexten – dess form och innehåll. Forskning inriktad på äldre läromedel tyder på att det ofta förekommer en framträdande berättarröst i böckerna. Enligt undersökningar som har genomförts har det visat sig att eleverna lättare engageras om det existerar just en sådan röst (Reichenberg 2008:17).

Dessutom finns det naturligtvis också studier som behandlar skönlitteraturen plats i skolan. Läsning av litteratur i till exempel Storbritannien har inte alltid varit det dominerande i ämnet. Den historiska framställningen *The Teaching of English in Schools*, som skrevs av Ian Michael och utkom 1987, visar utvecklingen från 1571 – 1870. I denna studie har Michael undersökt och analyserat ungefär 2700 texter. I hans framställning framgår det att litteraturläsning hade en undanskymd plats. (Johnsen m.fl. 1997:63).

Även om såväl läromedelsforskning generellt som mer specifik forskning kring skönlitteraturens roll i undervisningen alltså är ett omfattande forskningsfält, bör det naturligtvis påpekas att det är ett fält som aldrig kan bli färdigutforskat. Varje tid ställer nya frågor och varje tid skapar nya läromedel.

Metod och material

Jag har valt att undersöka tre läroböcker för elever i grundskolans år 4 – 6 och jag har fokuserat på de skönlitterära avsnitten.

- Läroboken för år 4 heter ”Vän med Svenska Lärobok 1” (2001)
- Läroboken för år 5 heter ”Vän med Svenska Lärobok 2” (2002)
- Läroboken för år 6 heter ”Vän med Svenska Lärobok 3” (2003)

Till varje lärobok finns också en övningsbok med tillhörande svarshäfte. I fortsättningen kommer läromedlen att benämnas med VmS L1, VmS L2 samt VmS L3. Flera läromedel hade naturligtvis kunnat komma ifråga vid valet, men det föll sig mest relevant att välja detta läromedel då det används av skolor i Gävleborgsregionen, bland annat Solängsskolan.

I min analys har jag utgått från totalt fyra frågeställningar som genererar ett kvalitativt resultat och de svar jag har funnit i min studie ligger alltså delvis till grund för examensarbetet. De frågeställningar som jag har utgått ifrån är följande:

1. Vilka typer av skönlitteratur används i läromedlet?
2. Vilka argument ger läromedlet för läsning av skönlitteratur?
3. För vilka syften används faktiskt skönlitteratur i läromedlet?

4. I vilken mån motsvarar de funktioner som skönlitteraturen fyller i läromedlet de funktioner som skönlitteraturen ska fylla enligt läroplanen?

Jag kommer i samtliga läroböcker undersöka vilka funktioner läromedelsförfattarna påstår att skönlitteraturen kan fylla dels i sagoavsnitten, dels i avsnitten ur barn- och ungdomsböckerna eftersom författarna själva uttryckligen skriver att det handlar om skönlitteratur (VmS L1 2001:22). Här delar jag upp det i två olika avdelningar. I den första utgår jag från ett citat som författarna skrivit där jag själv lyfter ut funktioner jag kan se. I den andra avdelningen använder jag mig istället av den funktion författarna uttrycker att skönlitteraturen har i deras arbete. Således kan man säga att det finns såväl implicita som explicita funktioner uttryckta av läromedelsförfattarna. Många gånger stämmer dessa väl överens med varandra vilket i sådant fall stärker just den funktionen då den kan påvisas på fler än ett ställe.

När jag beskriver hur skönlitteraturen används i läroböckerna väljer jag att styrka detta med utvalda exempel.

Termer och begrepp

Skönlitteratur är ett komplext begrepp som innefattar många delar, men i detta examensarbete kommer följande delar att ingå när jag diskuterar och refererar till skönlitteratur: brev, sagor, fabler, visor, romaner, noveller, berättelser, dikter, roliga historier samt ramsor. Dessa delar har jag valt utifrån läroböckernas innehåll. Min definition av skönlitteratur i detta arbete blir således fiktiva texter.

Med begreppet berättelse avser jag texter som läromedelsförfattarna har skapat för olika syften i läroboken, alltså typiska berättelser som generellt finns i läromedel. Definitionen läromedelsförfattarna själva använder av begreppet lyder ”En berättelse är en text som berättar något. Den kan vara sann eller påhittad, rolig eller sorglig, lång eller kort” (VmS L3 2003:54). Författarna har valt att definiera skönlitteratur på följande sätt: t.ex. sagor, dikter, romaner, ungdomsböcker eller andra påhittade historier” (VmS L2 2002:23) varvid deras definition sammanfaller med den definition jag använder.

Definitionen av skönlitteratur i Nationalencyklopedin lyder: ”litteratur som är skriven med konstnärliga ambitioner och (normalt) inte enbart är avsedd att ge en faktabetonad verklighetsbeskrivning – kan indelas i lyrik, epik och dramatik” (1996:166).

I Bonniers svenska ordbok ges följande definition av skönlitteratur: ”litteratur med estetiskt syfte: romaner, noveller, lyrik, dramatik (motsats: facklitteratur)” (2002:536).

Med barn- och ungdomsböcker/litteratur avser jag skönlitteratur som är skriven för just barn och ungdomar.

Vän med Svenska Lärobok 1

Läroboken *Vän med Svenska Lärobok 1* är avsedd för elever som går i år 4. Boken utkom 2001 och förutom denna lärobok ingår även en övningsbok, *Vän med Svenska Övningsbok 1*, samt ett svarshäfte, *Vän med Svenska Svarshäfte*.

Vän med Svenska Lärobok 1 varierar skrivövningar och språklära med temakapitel som tillsammans binder ihop flera av huvudmomenten i svenskämnet och består av sammanlagt åtta kapitel.

Av lärobokens totalt åtta kapitel innehåller fyra av dem skrivövningar och språklära och samtliga dessa fyra kapitel i sig består av sex underavdelningar, av totalt 32 avsnitt i boken ligger alltså tyngdpunkten på skriv- och språklära, som har 24 avsnitt. De temakapitel som ingår behandlar böcker, djur, fantasin och sommaren.

Typer av skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 1

I *Vän med Svenska Lärobok 1* förekommer det totalt 52 skönlitterära texter: sju fiktiva brev, en hel saga samt avsnitt ur tre andra sagor, åtta dikter, 16 berättelser, utdrag från sex barn- och ungdomsböcker, fem stycken ramsor, fem roliga historier samt en visa¹. Dessa kommer att presenteras utförligare längre fram. De brev och berättelser som förekommer är skrivna av läromedelsförfattarna. Samtliga dikter och avsnitt från barn- och ungdomsböckerna är skrivna av andra personer än läromedelsförfattarna, ramsorna är gamla klassiska ramsor och visan är namngiven. Av 52 skönlitterära texter är 22 skrivna av författarna till läroboken och resterande av andra författare.

Skönlitteraturens funktioner enligt Vän med Svenska Lärobok 1

I lärobokens första kapitel ”Välkommen till svenskan!” finns en underavdelning som heter ”Böckernas värld” och där finns en passage där läromedelsförfattarna själva lägger fram sin uppfattning om skönlitteraturens funktioner:

Tycker du att sagor och andra böcker är spännande och roliga att läsa? När du läser kan man säga att du reser fritt i tid och rum. Med en bok i handen kan du i fantasin flytta dig bakåt till stenåldern eller resa ut i rymden en dag i framtiden. Böcker kan få dig att skratta eller gråta, bli ledsen eller arg. De kan också

¹ VmS L1 Brevet återfinns på sidorna 8-10 och 80, sagan på s. 14-15, utdrag ur sagorna på s. 18-21, dikterna på s. 7, 30, 67, 102, 125, 127, 148, 161, berättelserna på s. 34-35, 37, 39, 40, 44, 75, 98-101, 116, 126. På enstaka sidor förekommer fler än en berättelse, utdrag ur böckerna på s. 55-57, 70, 71, 107, 120-123, 134, ramsorna på s. 66, de roliga historierna s.68, 91, 140 ~~fff~~ och slutligen visan på s. 46.

svara på dina nyfikna frågor om människor, musik, hästar, uppfinningar, idrott osv. Ju mer du läser, desto mer förstår du av världen och dig själv. Dessutom blir du duktig i svenska (VmS L1 2001:22).

Det går att urskilja fem funktioner i ovanstående citat:

- Den första funktionen som läromedelsförfattarna skriver om handlar om frihet i tid och rum. Eleverna kan genom sin fantasi göra en framtidsresa och en historisk resa, både till kända och dokumenterade platser och händelser, men även till okända och fiktiva platser och ännu utforskade områden i universum, eleven får alltså stimulera fantasin och vidga sina vyer. ”När du läser kan man säga att du reser fritt i tid och rum. Med en bok i handen kan du i fantasin flytta dig bakåt till stenåldern eller resa ut i rymden en dag i framtiden” (VmS L1 2001:22).
- Den andra funktionen som en bok kan ha, enligt läromedelsförfattarna, är att den kan röra vid en läsares innersta känslor, både glädje och sorg. ”Böcker kan få dig skratta eller gråta, bli ledsen eller arg” (ibid.).
- Den tredje funktionen innebär att skönlitteraturen ger läsaren kunskap på olika områden. Det kan vara till exempel faktamässig kunskap, inom geografi, historia samt sensmoral. ”De kan också svara på dina nyfikna frågor om människor, musik, hästar, uppfinningar, idrott osv.” (ibid.).
- Den fjärde funktionen handlar om en form av personlig utveckling för eleven och större kunskap om världen. ”Ju mer du läser, desto mer förstår du av världen och om dig själv” (ibid.).
- Den femte och avslutande funktionen menar att ”dessutom blir [eleven] duktig i svenska” (ibid.), det vill säga att läsaren får en språklig och skriftlig kompetens i det svenska språket.

Första funktionen: att resa fritt i tid och rum

I sagan *Prinsessan på ärten*² uppfylls denna funktion eftersom den har den typiska inledningen för en saga, det vill säga *Det var en gång* vilket dels indikerar att texten är fiktiv dels att det var något som hände för länge sedan. Det upplevs säkert som en resa från det vardagliga livet för eleverna att läsa om prinsessor, prinsar och drottningar.

I avsnittet om Aladdin³ träffar protagonisten en trollkarl som vill att han ska hämta en förtrollad lampa i en grotta, i detta avsnitt får eleven uppleva en form av verklighetsflykt

² VmS L1 s. 14-15

³ VmS L1 s. 18-19

eftersom trollkarlar inte tillhör verkligheten. Denna gamla saga utspelar sig dessutom i en tid för länge sedan.

I avsnittet *En kos dagbok*⁴ får eleven följa med i kons drömmar när hon beger sig iväg till Sundsvall, Stockholm, Paris och Amerika. Samtliga dessa platser är kända eller ännu okända för eleverna och således uppfylls funktionen i detta avsnitt.

Lillan, som är huvudperson i *Kattresan*⁵ genomför en resa på en kattragg och får träffa flera olika djur under resans gång bland annat en tupp, en gris, en gås och en krokodil. När eleven reser med Lillan på kattens rygg och möter en vild krokodil och alla andra djur får eleven använda sin fantasi.

När Anton gör entré i klassrummet i avsnittet som är hämtat från boken *Jättehemligt*⁶ får eleven via sin fantasi förflytta sig till sin egna, personliga bild av skolan och klassrummet.

I avsnittet ur *Röda hund*⁷ får eleven en tydlig beskrivning av hur djur och människan har utvecklats under flera miljarder år. Detta avsnitt fyller den del där eleven får göra en historisk resa.

Andra funktionen: emotionell

När prinsen i sagan *Prinsessan på ärten* upptäcker att den flicka som har sovit hos dem verkligen är en riktig prinsessa och friar till henne upplever eleven en glädje över det lyckliga slutet i sagan, vilket också är ett av kännetecknen för just den genren.

I *Aladdin och den underbara lampan* kanske eleven känner en form av spänning ”Så grep han lampan, släckte den hastigt, kastade bort vecken, hällde ut det flytande innehållet och stoppade skatten innanför rocken” (VmS L1 2001:18).

När vargen äter upp Rödluvan i sagan med samma namn⁸, får eleven uppleva bland annat spänning och rädsla.

I den svenska folksagan *Pojken som åt ikapp med jätten*⁹ kan eleven både få känna en form av triumf och glädje eftersom pojken trots sin ringa storlek lyckas överlista den store, starke jätten och vinner grötätartävlingen.

Eleven får en chans att uppleva lite spänning när kon beger sig ut på sin långresa i drömmen i avsnittet *En kos dagbok*. Det som kon upplever och beskriver kan väcka känslor som kan utmynna i att eleven själv känner att den vill resa och uppleva länder.

⁴ VmS L1 s. 55-57 Beppe Wolgers och Olof Landström

⁵ VmS L1 s. 70-71 Ivar Arosenius

⁶ VmS L1. 107 Barbro Lindgren

⁷ VmS L1 s. 120-123 P C Jersild och Mati Lepp

⁸ VmS L1 s. 20-21

⁹ VmS L1 s. 21

Lillans möten med olika djur i *Kattresan* genererar både glädje och rädsla. Det är skrivet på ett humoristiskt sätt ”Sedan mötte dom [sic!] en gås. Han blev lika rädd förstås. Han blev så rädd, så han blev blek. Och sträckte på sin hals och skrek” (VmS L1 2001:70). Den rädsla som uppstår hos Lillan när hon möter krokodilen som vill äta upp henne kan eventuellt överföras till eleven.

När huvudpersonen i avsnittet *Jag är en varulvsunge*¹⁰ ska pälla äpplen går det inte riktigt som planerat, vilket gör det hela både skrämmande och spännande. En stor, läskig hund beskrivs och avsnittet avslutas med en riktig cliffhanger ”Just som jag tänkte så, fick jag se honom under mig...” (VmS L1 2001:71).

Anton, som kommer ny till klassen i *Jättehemligt*, förvånar klassen med att läsa väldigt högt och flaxa med armarna och fastän fröken ber honom att sluta så fortsätter han ett humoristiskt stycke som väcker skratt hos läsaren.

I sista stycket i avsnittet ur *Röda hund* får eleven ta del av hur huvudpersonerna Alice och Nisse arbetar när de skriver en egen uppslagsbok. Den innehåller sammansättningar av olika djur som tillsammans skapar nya djur med roliga och påhittiga namn, som till exempel girott som är en korsning av en giraff och en råtta, storkatt som är en kombination av en stork och en katt.

När lata Karlsson på taket¹¹ ligger på sofflocket och säger till lillebror att hans bidrag till städningen är att sjunga för honom så att det ska gå som en dans kan det förmedla en känsla av orättvisa, men även till skratt om man känner igen karaktären Karlsson som är lat av naturen.

Tredje funktionen: att ge läsaren kunskap

I *Prinsessan på ärten* skulle man kunna påstå att eleverna får en kunskap i sagogenren, med dess typiska start, de typiska personerna i den: prinsessan, prinsen och drottningen samt ett lyckligt slut.

I Aladdin får eleverna till exempel lära sig namnen på flera ädelstenar ”[...] smaragder, rubiner, turkoser, ametister, safirer och diamanter” (VmS L1 2001:17).

Genom de frågor Rödluvan ställer till vargen som ligger i mormors säng så får eleven kunskap om att vargar har stora öron och stor mun.

¹⁰ VmS L1 s. 71 Gunnel Linde

¹¹ VmS L1 s. 134 Astrid Lindgren

Den kunskap som eleven får i folksagan *Pojken som åt ikapp med jätten* är att det inte alltid är den största och starkaste som vinner, utan med hjälp av lite list kan även den som är mindre vinna.

I *En kos dagbok* får eleven lära sig många termer och begrepp som är typiska för just kor, bland annat att deras mat består av hö och kraftfoder, att man mockar i kons bås, idisslade. När kon sedan drömmar får eleven lära sig att Eiffeltornet ligger i Paris och att New York ligger i Amerika. Förutom detta får eleven ta del av dagboksgenren.

När personen blir fast i trädet i *Jag är en varulvsunge* kan kunskapen bli den att man inte ska stjåla äpplen för då kan det sluta illa, det blir en form av moralisk lärdom för eleven.

I beskrivningen som författaren gör av Anton i *Jättehemligt* är det lätt att få en annan uppfattning om honom än den person han faktiskt visar sig vara. Kunskapen här blir att man inte ska döma någon efter dennes utseende.

Mängder av kunskap når läsaren genom avsnittet som är taget ur *Röda hund*, de får till exempel kunskap om evolutionen och dess fortsatta utveckling fram till hur människan ser ut idag. De beskriver till exempel fiskarnas utveckling där de slutligen utvecklade ben och på så sätt kunde bli landdjur.

Fjärde funktionen: att ge läsaren en personlig utveckling

Hur mäter man personlig utveckling? Detta är naturligtvis individuellt för varje enskild elev eftersom alla som läser har sin egen referensram. Därför kan det vara svårt att hävda att sagorna *Prinsessan på ärten*, *Aladdin och den underbara lampan*, *Rödluvan* och *Pojken som åt ikapp med jätten* ger läsaren en personlig utveckling eller en förståelse för hur omvärlden är konstruerad.

I *En kos dagbok* får eleverna läsa om hur kon åker till Paris och ser Eiffeltornet. Hon beger sig vidare till New York och där talar hon i FN och ordnar fred på hela jordklotet. Detta skulle kunna bidra till att läsaren får en omvärldsorientering.

När eleverna läser *Kattresan*, som är skriven på rim och på ett humoristiskt sätt kan det skapa glädje hos eleven som genom läsandet upptäcker att det sätt på vilket texten är skriven kan bidra till humörförändringar, vilket kan ses som en form av personlig utveckling.

När eleverna får läsa om evolutionen i avsnittet ur *Röda hund* byggs deras kunskaper på och det i sin tur kan leda till en personlig utveckling.

Femte funktionen: läsaren blir duktig i svenska

Denna funktion går att identifiera i samtliga skönlitterära texter som finns i läroboken, ju fler texter elever läser desto större blir deras ordförråd, deras läsförståelse utvecklas samt den skriftliga kompetensen förbättras.

Så här används skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 1

Skönlitteraturen i *Vän med Svenska Lärobok 1* används till tyst läsning, högläsning, samtal som ger eleverna en möjlighet att diskutera den lästa texten, men också dra slutsatser och ventilera sina egna personliga åsikter och värderingar, läsförståelse, stavningsregler, uttal av svåra ord, inspiration till dramatisering, inspiration till skrivande samt genrekunskap. Detta går även att urskilja i ovannämnda funktioner, men jag vill konkretisera dem på följande

Tyst läsning

Eleverna uppmanas att läsa en del texter för sig själva som till exempel sagan *Prinsessan på ärten* och dikten *Skor med vingar*¹².

I de tolv verserna i *Kattresan* uppmanas eleverna att först läsa dem tyst för sig själva och sedan läsa dem högt för att få öva på högläsning.

Högläsning

I *Kattresan* uppmanas eleverna att först läsa alla verser tyst och sedan högt för att på så sätt öva på högläsning.

Bröderna Grimm gav ut en sagosamling och den saga som delvis presenteras i läroboken är *Rödluvan*. Avsnittet handlar om när Rödluvan blir uppäten av vargen och efter texten ber författarna eleverna att läsa stycket högt för varandra och att läsa replikerna.

Det finns en underavdelning som heter ”Vi läser högt” i kapitlet ”Djurens värld” och där uppmanas eleverna att högt läsa de sex ramsor som finns med, bland annat ramsorna ”Sex laxar i en laxask” och ”Packa pappas kappsäck” för att på så sätt öva på svåra ord¹³.

De får även tillfälle att öva på högläsning i dikten *Kvistfritt kvastskraft*¹⁴.

¹² VmS L1 s. 125

¹³ VmS L1 s. 66

¹⁴ VmS L1 s. 67

Ordkunskap och grammatik

Dikten ”Gås med krås” är skriven på rim och på ett humoristiskt sätt med många alliterationer som till exempel [...] ”bultade buffelbiffen” [...], [...] ”Gott som gull” [...], [...] ”Tusen tack” [...], [...] ”pick och pack och stack” [...] ¹⁵ Eleverna arbeta med stavningen av *ck* och de får också frågan om de kan hitta alla ord med två lika konsonanter.

I en kort berättelse av läromedelsförfattarna där de har utelämnat stor bokstav och punkt får eleverna öva på att dela upp den i meningar och varje mening ska inledas med versal och avslutas med punkt. ¹⁶

I två korta, påhittade texter får eleven i uppgift att hitta ord med ng-ljudet i och skriva upp dem. ¹⁷

En dikt om mig skriven av Ulrik Olsson har använts för att låta eleverna hitta adjektiv och sedan skriva dem i sina skrivböcker. ¹⁸

I visan *Katten och svansen* får eleverna lära sig hur ng-ljudet stavas. I en kort berättelse ska eleverna hitta alla 28 ord där l-ljudet stavas på olika sätt,

I dikten *Vad ska vi göra* av Lennart Hellsing får eleverna frågan om de kan finna alla verb. ¹⁹

I fyra korta, påhittade berättelser: *Toms dröm*, *Tomten*, *Simon och Emilia* och *Emma och Mimmi* ska eleverna hitta ord med m-ljudet och skriva upp dem. ²⁰

I den korta berättelsen *Tjurfäktaren Kjell och tjuren Charlie* ska eleverna hitta alla ord med tj-ljud och skriva upp dessa i fyra olika spalter: tj, k, kj och ch. ²¹

I fyra korta berättelser får eleverna läsa om tre personers egennamn, var de är födda, deras vårdnadshavares namn samt namnet på deras skola. En namngiven hund finns också samt namnen på hundens mamma, pappa och mattes namn. ²²

Det finns fyra roliga historier där eleverna får en möjlighet att öva på singular, plural, talstreck och kolon. ²³

¹⁵ VmS L1 s. 30

¹⁶ VmS L1 s. 35

¹⁷ VmS L1 s.47 och s. 49.

¹⁸ VmS L1 s. 148

¹⁹ VmS L1 s. 102 Dikten heter *Vad ska vi göra?* Den är skriven av Lennart Hellsing, men det framgår inte i läroboken, läromedelsförfattarna har missat att skriva det.

²⁰ VmS L1 s. 98-101

²¹ VmS L1 s. 116

²² VmS L1 s.44

²³ VmS L1 s. 68, 91, 140 ff.

Samtal där eleverna får uttrycka sina åsikter och värderingar

Efter de inledande breven i lärobokens första kapitel uppmanas eleverna att samtala om dessa och på så sätt får eleverna ge uttryck för sina egna åsikter och värderingar.

Den sista sagan som presenteras är en svensk folksaga som heter *Pojken som åt ikapp med jätten*,²⁴ här får eleverna tillfälle att spekulera fritt och gissa hur de tror att sagan slutar.

Två korta texter om drömmar ska inspirera eleverna till att samtala om sina egna drömmar.²⁵

I tre korta berättelser uppmanas eleverna att fundera över vad de skulle vilja veta mer om, utöver det som redan står skrivet i texterna.²⁶

I kapitlet ”I fantasins land” presenteras ett längre avsnitt ur boken *Röda hund* av P C Jersild och Mati Lepp. Eleverna uppmanas att samtala och fantisera vidare efter att de har läst avsnittet.²⁷

Läsförståelse

Genom Beppe Wolgers och Olof Landströms *Ur en kos dagbok*²⁸ får eleverna tillfälle att träna sin läsförståelse med följdfrågor som ges i slutet.

Uttal av svåra ord

Sex ramsor ska hjälpa eleverna att öva på uttal av svåra ord, som till exempel ”Flyg fula fluga flyg! Och den fula flugan flög.” och ”Bagaren bakar bara brända bullar” (VmS L1 2001:66).

Inspiration till skrivande

Skor med vingar, skriven av Maj Bylock, är en kort fantasidikt och eleverna uppmanas att läsa den och sedan att själva skriva en dikt och berätta vad de skulle göra om de hade skor med vingar.²⁹

I två korta skildringar om två flickors drömmar uppmanas eleverna att skriva om något de själva har drömt. Dessa två texter³⁰ får ses som en katalysator till elevernas eget skrivande om drömmar.

²⁴ VmS L1 s. 21

²⁵ VmS L1 s. 126

²⁶ VmS L1 s. 40

²⁷ VmS L1 s. 120-124

²⁸ VmS L1 s. 55-57

²⁹ Vm-S L1 s. 125

³⁰ VmS L1 s. 126

I Beppe Wolgers två dikter; *Det största djur som finns* samt *Det minsta djur som finns* uppmanas eleverna att återberätta vad man får reda på om djuren och de uppmanas sedan att skriva en dikt om ett fantasidjur.³¹

Läroboken avslutas på samma sätt som den började, nämligen med en dikt och den är skriven av en flicka som heter Christine och är tio år. Den ska inspirera eleverna att skriva en egen sommardikt.³²

Inspiration till dramatisering

Eleverna uppmanas att läsa avsnittet ur *Jag är en varulvsunge*³³ på ett spännande sätt, vilket gör att de får chans att dramatisera utifrån texten. Samma möjlighet ges i avsnittet ur *Karlsson på taket flyger igen*³⁴ där de får spela karaktärerna, Lillebror och Karlsson, och samtidigt får de en chans att själva hitta på en fortsättning på avsnittet.

Inspiration till sång

Läromedelsförfattarna föreslår att eleverna ska sjunga visan *Katten och svansen* högt tillsammans.

Genrekunskap

Tack vare den variation som läromedelsförfattarna har valt att presentera får eleverna ta del av flera olika genrer, som till exempel: brev, sagor, dikter, ramsor, en visa och utdrag från barn- och ungdomslitteratur vilket leder till att medvetandegöra skönlitteraturens olika användningsområden. Detta leder förhoppningsvis till att eleverna ser de många möjligheterna som finns i skönlitteraturen.

Läromedelsförfattarna har gjort en kort presentation av olika barn- och ungdomsböcker. Det förekommer en färgbild på bokens framsida och under den några korta meningar med bokens handling. Följande böcker är representerade: *Mio, min Mio* av Astrid Lindgren, *Hunden som sprang mot en stjärna* av Henning Mankell, *Matilda* av Roald Dahl, *Barna Hedenhös* av Bertil Almqvist, *Harry Potter och De Vises Sten* av J.K. Rowling samt *Tsatsiki och morsan* av Moni Nilsson-Brännström.³⁵

³¹ VmS L1 s. 127

³² VmS L1 s. 161

³³ VmS L1 s. 71

³⁴ VmS L1 s. 134

³⁵ VmS L1 s. 23

Möter skönlitteraturen i läroboken målen i läroplanen för svenska?

I kursplanen står det att skönlitteratur bär en del av vårt kulturarv och det förmedlar värderingar och kunskaper. Många sagor tillhör vårt litterära kulturarv och ger därför eleverna en litterär kunskap som de delar med andra.

Eleverna ska ges möjligheter att bland annat utveckla sin förmåga att läsa och skriva och både uppleva och lära av skönlitteratur. Förmågan att läsa och skriva ökar ju fler chanser eleverna får att läsa, som en direkt följd till det utvecklas även deras skriftspråk. Genom den skönlitteratur som eleverna får ta del av i läromedlet ges de varierande upplevelser i form av brev, sagor, berättelser, avsnitt ur barn- och ungdomslitteratur, dikter samt en visa. Tack vare diktavsnittet ur *Gås med krås* får eleverna lära sig att stava ord med ck och i dikten *En dikt om mig* får eleverna träna på att hitta adjektiv. Förutom detta lär de sig även ordkunskap i alla texter de läser och deras ordförråd utvecklas vilket i sin tur får effekt på elevens skriftspråk.

Ett av skolans viktigaste uppdrag är att ge eleverna goda tillfällen att utveckla sitt språk (Kursplanen i svenska). Detta kan göras då eleverna ges tillfällen att utbyta erfarenheter av läsoplevelser. I flera av de skönlitterära texterna uppmanas eleverna i direkt anslutning till texten att samtala om det lästa, vilket i sin tur medför en språkutveckling för eleverna, och det genererar även en kunskap som nås genom kommunikation och samarbete med andra.

Ett av strävansmålen i läroplanen är att skönlitteraturen ska utveckla elevernas lust och fantasi. Eleverna får i anslutning till texterna reflektera kring hur de själva skulle agera i samma situationer som karaktärerna i skönlitteraturen.

Ytterligare ett av strävansmålen handlar om att eleverna ska kunna uttrycka sina tankar och känslor som lästa texter väcker hos dem vilket uppfylls i flera av texterna där eleverna får berätta själva vad de anser om textens handling, karaktärer, miljöer samt vad som är texttypiskt.

Strävansmålet som handlar om att eleverna ska utveckla förmågan att läsa, förstå, tolka samt uppleva olika texter, som till exempel dikter, berättelser, dikter, sagor med mera uppnås tack vare den variation av skönlitterära texter som presenteras i läroboken.

Genom H.C. Andersen får eleverna möta en nordisk författare och i den svenska folksagan *Pojken som åt ikapp med jätten* får eleverna möta svenskt författarskap och övriga världen representeras av Bröderna Grimm samt Aladdin vilket också är ett mål enligt läroplanen.

Läromedelsförfattarna har använt sig av skönlitteratur för att få eleverna att bli duktiga på svenska. Tack vare användandet av dikter, ramsor samt berättelser med ett varierat och humoristiskt innehåll får eleverna träna på allt från högläsning, läsförståelse, svåra ord,

grammatik, att använda sin fantasi, att skriva egna dikter samt dramatik. Genom denna kombination och variation har läromedelsförfattarna lyckats med att nå flera av strävansmålen i kursplanen för svenska

I kursplanen framgår att svenskämnet ses som en helhet varvid det inte går att dela in i två olika delar. Detta har läromedelsförfattarna lyckats med då de kombinerar de två centrala delarna språk och litteratur omväxlande i lärobokens åtta kapitel.

Skönlitteraturen förmedlar olika känslor och öppnar nya världar hävdas det vidare i kursplanen. Det styrks av de texter som jag har presenterat tidigare i detta arbete.

Vidare hävdas det att skönlitteraturen kan få läsaren att ompröva sina värderingar och attityder. Genom de frekventa samtalen som eleverna uppmanas till i läroboken uppfylls även detta.

Elevers uppfyllandemål i slutet av det femte skolåret innebär att de ska kunna läsa både högt och tyst med flyt samt förstå budskap i barn- och ungdomslitteratur och kunna samtala och reflektera över de lästa texterna. På det sätt som denna lärobok är utformad borde eleverna inte ha några svårigheter att nå målen beskrivna i föregående mening.

Slutsatser

Att sagor och böcker väcker känslor hos eleverna är oundvikligt, men det behöver inte nödvändigtvis handla om att texten väcker samma känslor hos alla. Deras personliga erfarenheter har format dem till de personer de är idag och de har olika åsikter och värderingar med sig till skolan, men även bidrar till att forma eleverna.

En rimlig anledning till att läromedelsförfattarna har valt att presentera sagor i *Vän med Svenska Lärobok 1* är för att det är en genre som de flesta elever är eller borde vara bekanta med. Det vanligaste är troligen att man läser kortare sagor för sina barn innan man börjar med kapitelböcker eller sakprosa. Många sagor är dessutom så välbekanta för många elever att de mer eller mindre kan dessa utantill.

Reichenberg (2008:11) betonar vikten av att god läsförståelse är grunden för att lyckas i skolans ämnen samt grunden till ett livslångt lärande. Läsförståelsen utvecklas allteftersom eleverna läser fler och mer varierande texter, i olika genrer som till exempel sagor, dikter, barn- och ungdomsböcker. Läsförståelse är ett omfattande begrepp som innefattar att eleverna ska kunna avkoda och inferera, ha ett bra och stort ordförråd samt känna till syntaxen. (Druid Glentow 2008). ”Ju fler ord man kan, desto lättare blir det att förstå det man läser”

(Reichenberg 2008:36). Vad är då ett bra och stort ordförråd? Är det kvantiteten på orden eller kvaliteten på orden?

I Lpo94 står det: ”Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga” (Lpo94:5). Av de totalt fyra sagor som inleder läroboken uppmanas eleverna att samtala om tre av dem. Vidare i läroboken får eleverna flera tillfällen att samtala om det som de har läst vilket gör att läromedelsförfattarna lyckas med det viktiga uppdraget att låta eleverna samtala om det lästa. Aidan Chambers (1993) påpekar hur man genom boksamtalet kommer till nya insikter samt att den erfarenhet eleverna får genom sin läsning kommer att hjälpa dem när de ska tolka andra texter.

En rolig dikt uppskattas förmodligen mer än en uppräkningslista av ord med ck i är ett bra sätt att använda sig av skönlitteratur i undervisningen. Läromedelsförfattarna föreslår att eleverna också ska sjunga visan *Katten och svansen* tillsammans, vilket är ett bra sätt att få variation på undervisningen, forskning har visat att ju fler sinnen som är involverade i en inlärningsituation, desto större chans att befästa sin kunskap. Undervisningen som bedrivs i skolan ska bestå av varierade arbetsformer samt vara allsidig (Lpo94:6).

Vän med Svenska Lärobok 2

Denna lärobok kom ut 2002 och är ämnad för elever i år 5. Som komplement till serien finns även en övningsbok som heter *Vän med Svenska Övningsbok 2* samt ett svarshäfte *Vän med Svenska Svarshäfte*, båda utkom 2002.

Läroboken är utlagd med temakapitel där skrivning och språklära varvas och på så sätt vävs svenskämnets många huvudmoment ihop. *Vän med Svenska Lärobok 2* består av totalt åtta kapitel. Det förekommer totalt 39 underavdelningar fördelat på åtta kapitel i läroboken och av dessa behandlar 24 stycken, mer än hälften alltså, skrivning samt språklära.

Typer av skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 2

I denna lärobok återfinns totalt 40 skönlitterära texter och dessa är fördelade på följande vis: fyra sagor, en av dem är skriven på norska och en är skriven på danska, en fabel, 19 avsnitt ur barn- och ungdomsböcker varav fyra, enligt författarna, räknas till de så kallade klassikerna,

tretton berättelser, två dikter samt en vers³⁶. Sagorna, fabeln, dikterna, versen och avsnitten ur barn- och ungdomsböckerna kommer att presenteras mer utförligt längre fram i uppsatsen.

Skönlitteraturens funktioner enligt Vän med Svenska Lärobok 2

Läroboken inleds med en beskrivning skildrad av författarna om vad som kan hända i böckernas värld, denna beskrivning lyder så här:

I böckernas värld kan allt hända. Den ensamme kan få en vän, den fattige kan bli rik, djur kan tala. Med böckernas hjälp kan du resa till andra sidan jorden eller till något som hände för länge, länge sedan. Du kan bli så förtrollad av orden i en bok att du lever med, skrattar och gråter (VmS L2 2002:6).

Det går att urskilja fyra funktioner i ovanstående stycke:

- Den första inledande meningen talar om för läsaren att det inte finns några som helst hinder för vad som kan ske i böckernas värld. ”I böckernas värld kan allt hända” (VmS L2 2002:6)
- Detta följs upp i användningen av två dikotomier som blir tydliga i sättet de presenteras på: ”Den ensamme kan få en vän, den fattige kan bli rik, djur kan tala” (VmS L2 2002:6) det vill säga att ensamhet kan brytas med hjälp av en vän, fattig är motsatsen till rik, och det osannolika i att djur kan tala.
- Den tredje funktionen handlar om att när eleverna läser kan de bege sig ut på ett äventyr till andra delar av världen, men även till händelser av historisk art. ”Med böckernas hjälp kan du resa till andra sidan jorden eller till något som hände för länge, länge sedan” (VmS L2 2002:6)
- Den fjärde funktionen som går att identifiera handlar om att en författares val av ord kan försätta läsaren i en emotionell stämning som gör att de kan bli hänryckta och uppleva ren glädje, men även sorg. ”Du kan bli så förtrollad av orden i en bok att du lever med, skrattar och gråter” (VmS L2 2002:6)

Första funktionen: i böckernas värld är allt möjligt

Den första texten som läroboken presenterar en del av är sagan om *Snövit*³⁷ och i den delen får läsaren ta del av en talande spegel vilket tyder på att just vad som helst kan hända i böckernas värld.

³⁶ VmS L2 s. 6, 136 Sagorna finns på s.6, 136, den norska sagan finns på s.148-151 och den danska finns på s. 156-157. Fabeln finns på s. 8-9. Avsnitten ur barn- och ungdomslitteraturen finns på s. 12-13, 14-15, 16-17, 18, 55-56, 93, 102-103, 121, 126, 138, 139, 142-143,180-181. På vissa sidor förekommer mer än ett avsnitt. Berättelserna finns på s. 43, 49, 51, 58, 77, 90, 94, 126, 146-147. På vissa sidor förekommer mer än en berättelse. Dikterna finns på s.21 och 63. Versen är på s.75.

I *Alice i underlandet*³⁸ skriven av Lewis Carroll får eleven bekanta sig med talande blommor, som tigerliljor, rosor och tusenskönor och pilträd som skjuter iväg pilar, därav deras namn.

I fabeln *Haren och sköldpaddan*³⁹ av Aisopos får eleven bekanta sig med talande djur.

Vidare får de bekanta sig med talande djur i A.A Milnes berättelse om teddybjörnen Nalle Puh⁴⁰.

När eleverna får läsa avsnittet om Rikki-tikki-tavi av författaren Rudyard Kipling får eleverna lära känna ännu fler talande djur, i mungon Rikki-tikki-tavi och glasögonormen Nag⁴¹.

Andra funktionen: väcker hopp

I den danska versionen av *Prinsessan på ärten*⁴² skriven av H.C Andersen får prinsen till slut sin prinsessa och dessa två får sedan leva tillsammans.

Tredje funktionen: att resa fritt i tid och rum

På lilleputtarnas ö hamnar Gulliver när han har lidit skeppsbrott med sitt handelsfartyg i boken *Gullivers resor*⁴³ av författaren Jonathan Swift. Läsaren får ta del av hans äventyr och får bekanta sig med dessa mänskliga, men mycket korta varelser som inte är högre än 15 cm.

Mirja är flickan i boken *Fråga chans på Mirja*⁴⁴, skriven av Inger Brattström, som försvinner på den ödsliga ön när hennes klass 4C åker på en utflykt. Här får läsaren ta del av hur det går till när de övriga i klassen slutligen finner henne i en stuga som tillhör en kvinna vid namn Madam.

Fjärde funktionen: emotionell

”-Snövit ska dö! skrek hon [...] (VmS L2 2002:6). Ett ord som dö kopplat till ordet skrek skapar en känsla av ondska som väcker starka känslor hos läsaren.⁴⁵

I avsnittet ur *Sandra och Vildros*⁴⁶ skriven av Heddi Böckman får eleven läsa om när Sandra möter den sura gubben och får ta del av en fientlig ordväxling mellan dem. ”Gubben

³⁷ VmS L2 s. 6-7

³⁸ VmS L2 s. 16-17

³⁹ VmS L2 s. 8-9

⁴⁰ VmS L2 s. 12-13

⁴¹ VmS L2 s. 14-15

⁴² VmS L2 s. 156-157

⁴³ VmS L2 s. 18-19

⁴⁴ VmS L2 s. 142-143

⁴⁵ VmS L2 s. 6-7

blev röd av ilska. Det riktigt stockade sig i halsen på honom när han skrek: ”Bucklor, du skulle bara våga, kommer det så mycket som en repa på den så får du bekosta en omlackering!” (VmS L2 2002:55). Den sura gubbens ilska samt användandet av orden *röd*, *ilska* och *skrek*, försätter troligen läsaren i en känsla av underlägsenhet och rädsla.

Moni Nilsson-Brännström har skrivit boken *Bara Tsatsiki*⁴⁷ och i det avsnitt som finns med i läroboken kastas läsaren in när Tsatsikis mamma skriker om löss och lyfter av kepsen på honom och inser att han har löss, varpå Tsatsiki belåtet svarar ”-Alla i klassen har [...]” (VmS L2 2002:139). Det paradoxala i att vara stolt över att ha löss skapar en humoristisk stämning samt torde resultera i ett gott skratt.

Så här används skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 2

Förutom de fyra funktioner som jag har beskrivit i föregående stycke går det att finna andra funktioner som skönlitteratur faktiskt används till i läroboken. Jag har identifierat följande användningsområden: tyst läsning, högläsning, ordkunskap och grammatik, läsförståelse, uttrycka åsikter och värderingar, inspiration till att skriva samt inspiration till att dramatisera

Tyst läsning

Här utgår jag från att de flesta texter ska läsas tyst eftersom det vid andra tillfällen tydligt framgår att eleverna ska läsa texten högt. Det rör sig bland annat om avsnittet ur *Snövit, Haren och sköldpaddan*, *Nalle Puh* samt avsnittet ur *Rikki-tikki-tavi*.

Högläsning

Vid ett par tillfällen uppmanas eleverna till att läsa högt, till exempel får eleverna i uppgift att träna på att läsa fabeln för varandra, två och två. Den instruktion eleverna får är att de ska tänka sig att de läser den högt för ett litet barn.

Ordkunskap och grammatik

I en kort berättelse får eleverna öva på att läsa utan skiljetecken och får sedan läsa den igen med skiljetecken utskrivna.⁴⁸

Eleverna uppmanas att åter igen läsa en text utan skiljetecken och får sedan i uppgift att skriva den i sina skrivböcker med skiljetecken på korrekt ställe.⁴⁹

⁴⁶ VmS L2 s. 55-56

⁴⁷ VmS L2 s. 139

⁴⁸ VmS L2 s. 42

I en kort, fyrradig vers uppmanas eleverna att fundera över vilka två betydelser ett och samma ord kan ha.⁵⁰

I två berättelser om Elin och hennes marsvin har författarna bytt ut olika ord med synonymer och eleverna ska arbeta med att leta upp synonymer i båda texterna samt skriva dem i sina skrivböcker.⁵¹

I berättelsen om Elinor och hennes chinchilla får eleverna till uppgift att sätta ut punkt på korrekt ställe.⁵²

I kort text har författarna valt att inleda varje mening med ordet *jag* och elevernas uppgift består av att identifiera just det ordet och fundera över hur de skulle kunna inleda meningarna istället för att få mer variation.⁵³

Ett kort stycke ur *Än lever Emil i Lönneberga*⁵⁴ av Astrid Lindgren finns med för att eleverna först ska läsa det och sedan läsa ett stycke under som är ungefär likadan, men med mycket färre adjektiv. Elevernas uppgift blir att läsa texterna och sedan göra en jämförelse mellan dem för att se hur en text kan bli annorlunda med mer beskrivande ord.

Läsförståelse

Klassikern *Nalle Puh* tilldelas också ett avsnitt i läroboken och det är när Nalle Puh är på besök hos Kanin. Efter texten ställs två frågor till eleverna och deras svar grundar sig på deras läsförståelse.

Vidare presenteras ett kort stycke ur *Gullivers resor*. Avsnittet handlar om när Gulliver har lyckats rädda sig iland från ett skeppsbrott och träffar lilleputtarna på deras ö. Eleverna får sedan två frågor att besvara när de har läst avsnittet, bland annat ska de beskriva hur lilleputtarna såg ut.

I kapitlet *Vi beskriver* finns ett kort avsnitt ur Astrid Lindgrens *Samuel August i Sevedstorp och Hanna i Hult* presenterat och eleverna uppmanas att svara på vissa frågor till den texten.⁵⁵

Genom beskrivningar av karaktärerna i *Pelle Svanslös*, *Alice i underlandet*, *Nalle Puh*, *Emil i Lönneberga*, *Pippi Långstrump* och *Karlsson på taket* ska eleverna, genom den information som står på sidorna, identifiera vem författarna har beskrivit.⁵⁶

⁴⁹ VmS L2 s. 43

⁵⁰ VmS L2. s.75

⁵¹ VmS L2 s. 77

⁵² VmS L2 s. 90

⁵³ VmS L2 s. 90-91

⁵⁴ VmS L2 s. 126

⁵⁵ VmS L2 s. 93

En känd saga i Norge är sagan om *Askeladden som kappåt med trollet* ur sagosamlingen *Norske folkeeventyr*. Eleverna får i uppgift att läsa ett längre avsnitt och sedan besvara följdfrågor som baseras på elevernas läsförståelse av texten.

Två historier om Lise och Erling finns med och dessa är skrivna på norska och eleverna ska läsa dem och sedan besvara frågor som de finner i texterna.⁵⁷ Till sin hjälp har de en del ordförklaringar som de ombeds att läsa först.⁵⁸ I den danska versionen av *Prinsessen på aerten* av H.C. Andersen får eleverna besvara en del frågor och de har även en del ordförklaringar till sin hjälp.⁵⁹

Samtal där eleverna får uttrycka sina åsikter och värderingar

I anslutning till sagan *Snövit* uppmanas eleverna att samtala om sagan och ställer bland annat frågan vad de personligen tycker om sagor.

Rikki-tikki-tavi har ett spännande avsnitt i läroboken och det är när mungon Rikki-tikki-tavi möter glasögonormen Nag. Efteråt får eleverna berätta vad det är som gör avsnittet så spännande.

Eleverna får frågan om vilka fantasiord de kan hitta i ett avsnitt ur Tove Janssons *Den farliga resan*.⁶⁰

Paret Falkenlands har valt ett stycke ur *Bara Tsatsiki* för att påvisa ett exempel om hur man kan inleda en berättelse genom att läsaren kastas direkt in i handlingen. Eleverna får ta ställning till vad de tycker om det sättet att börja en historia.

Inspiration till skrivande

Efter att ha läst fabeln *Haren och sköldpaddan* får eleverna i uppgift att skriva en egen djursaga.

I berättelsen *Min bästa sommar*⁶¹ ska eleverna läsa ett första utkast av en flicka som beskriver sin sommar. Läromedelsförfattarna påpekar att detta är ett första utkast och följer sedan upp den första texten med en längre och mer beskrivande text, även den med namnet *Min bästa sommar*.⁶² Dessa två texter ska förhoppningsvis inspirera eleverna till att skriva på ett mer detaljerat sätt.

⁵⁶ VmS L2 s. 102-103

⁵⁷ VmS L2 s. 146-147

⁵⁸ VmS L2. s 148-151

⁵⁹ VmS L2 s. 156-157

⁶⁰ VmS L2 s. 121

⁶¹ VmS L2 s. 49

⁶² VmS L2 s. 51

Frank Tashlin har skrivit en berättelse om *Björnen som bara ville vara björn*⁶³ och den visar ett exempel på hur en historia kan börja med en bakgrund, och elever ska utifrån den befintliga texten hitta på en fortsättning tillsammans.

I *Hunden som sprang mot en stjärna* av Henning Mankell får eleverna ta del av hur man kan inleda en bok med en fråga.⁶⁴

Eleverna får i uppgift att på valfritt sätt avsluta avsnittet som är hämtat ur boken *Fråga chans på Mirja*.

Läroboken avslutas med ett utdrag ur *Killbacillen*⁶⁵ av Viveca Sundvall som handlar om skolavslutning och eleverna får beskriva, antingen muntligt eller skriftligt hur deras avslutning kommer att gå till och vad de ska göra på sommarlovet.

I anslutning till Astrid Lindgrens avsnitt ur boken *Samuel August Sevedstorp och Hanna i Hult* där författaren använder alla sina sinnen när hon berättar får eleverna i uppgift att välja en bekant plats och skriva om den utifrån sina egna sinnesintryck.

Inspiration till dramatisering

Efter fabeln *Haren och sköldpaddan* får eleverna i uppgift att dramatisera, samtala och skriva en egen fabel. Författarna beskriver vad en fabel är för något: ”Det kallar man en liten saga om djur, där djuren kan tänka och tala precis som människorna” (2002:8). Vidare förklarar de för eleverna att en fabel ofta avslutas med en moralisk lärdom och att Aisopos fabler tillhör litteraturens klassiker.

Genrekunskap

Det förekommer flera olika genrer i läroboken och dessa är: sagor, avsnitt ur barn-och ungdomsböcker, berättelser, dikter, en fabel samt en vers.

Möter läroboken kursplanen i svenska?

Ett av målen i kursplanen för svenska består av att eleverna ”får möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen”. I denna lärobok får eleverna möta författare från olika epoker som till exempel Aisopos som påstås ha levt på 500-talet före Kristus till Brattströms bok *Fråga chans på Mirja* som utkom 1995. Eleverna får också ta del av

⁶³ VmS L2 s. 138

⁶⁴ VmS L2 s. 139

⁶⁵ VmS L2 s. 180-181

författare från Sverige som till exempel Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf, Gösta Knutsson och från Norden Tove Jansson och H.C. Andersen. Rudyard Kipling från Indien, A.A. Milne från England och Jonathan Swift från Irland täcker in övriga delar av världen.

I kursplanen för svenska framgår bland annat att syftet med ämnet är att ge eleverna möjlighet att både uppleva och lära av skönlitteratur. Detta syfte uppnås med tanke på den variation av skönlitterära texter som återfinns i boken som jag tidigare har presenterat, som ett exempel kan man ta fabeln *Haren och sköldpaddan* där lärdomen är av moralisk art.

Tack vare den möjlighet eleverna får genom att läsa hur man kan inleda olika berättelser läggs en grund för elevernas fortsatta skrivande. De vidareutvecklas från den välbekanta sagans genre, *Det var en gång*. De får även ta del av hur man genom att börja mitt i en berättelse kan skapa en viss stämning i en text. I kursplanen för svenska står bland annat: När ungdomar möter skönlitteratur, film och teater innebär det också möjligheter för dem att tillägna sig litterära mönster och förebilder.” De skönlitterära texter som presenteras i läroboken är nödvändiga för att eleverna ska kunna tillägna sig dessa litterära mönster och använda dem i sitt fortsatta skrivande.

Ett av strävansmålen i kursplanen för svenska är att eleverna får erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna. Tack vare läromedelsförfattarnas val att ta med texter från den norska folksagan *Askeladden som kappåt med trollet*, återgiven på norska och den danske författaren H.C. Andersens *Prinsessen på aerten*, återgiven på danska uppfylls detta strävansmål.

Ett av uppfyllandemålen som eleverna ska ha uppnått i slutet av femte skolåret handlar om att de ska kunna uppfatta budskap och skeenden i böcker och kunna prata om vilka upplevelser som läsningen ger och reflektera över texterna. Detta tillåts eleverna göra vid flera tillfällen i läroboken

Slutsatser

Molloy (2003:32) betonar vikten av att det inte enbart handlar om att läsa, ”[...] utan även hur man arbetar med den lästa skönlitteraturen”. De didaktiska grundfrågorna, *vad, hur och varför* bör enligt Jank och Meyer, som Molloy hänvisar till, även utökas till frågorna *vem, när, var, med vem*. Detta är naturligtvis mycket bra tillägg, för hur ska undervisningen annars kunna bli individualiserad om alla elever ska läsa samma texter. Samtidigt så kan individualiseringen ske på bekostnad av de gemensamma texter som bör läsas för att få ett gemensamt kulturarv, så hur når man en bra balans? Läromedelsförfattarna uppmanar eleverna att samtala kring de

olika texterna, vilket är en fördel när de sedan själva ska skriva egna texter, hon menar att eleverna då kan plocka fram dessa ur sitt långtidsminne (Nyström 1997:20). ”Genom rika möjligheter att samtala, läsa och skriva skall varje elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och därmed få tilltro till sin språkliga förmåga” (Lpo94:5).

Genom läsningen tränas också eleven i eget tänkande, insikter växer fram och kunskaper bildas och detta i sin tur leder till att varje elev ges möjlighet att utvecklas till en viktig medborgare i vårt demokratiska samhälle (Isaksson 2001:58). Ger vi elever möjligheter till detta så arbetar vi i skolan mot ett av de uppdrag som återfinns i Lpo94, nämligen det att förbereda dem för att leva och verka i samhället (Skolverket).

Det är bra att de har med gamla klassiker: *Prinsessan på ärten*, *Tusen och en natt*, *Rödluan*, *Pojken som åt ikapp med jätten*, *Snövit*, *Haren och sköldpaddan*, *Nalle Puh*, *Rikki-tikki-tavi*, *Alice i Underlandet* samt *Gullivers resor* eftersom de tillhör vår ”gemensamma” litterära skatt som eleverna kan dela tillsammans med andra. Rosenblatt hävdar ”[...] litteraturen är ett av de viktigaste medierna för spridning av vårt kulturmönster” (2006:151). Anledningen till den höga andelen sagor är naturligtvis åldersgruppen till vilken läroboken vänder sig till. Kritik skulle kunna riktas mot att de har tagit med klassiker som många förmodligen redan har hört eller läst själva och lär de då sig något nytt? Nej, kanske inte något nytt, men genom att läsa så blir man bättre på att stava och det ger resultat i elevernas skriftspråk. Samtidigt så kanske eleverna med stigande ålder har lärt sig att ”angripa” texterna på ett annat sätt än när de var yngre.

En lärobok är inte det enda verktyg som läraren har till sitt förfogande, men eftersom undervisningen många gånger utgår från den ska man vara väl förtrogen med innehållet både i läroboken och med vilka målen är i kursplanen, om det endast finns några få moment eller om det saknas några, måste dessa kompletteras så att målen uppfylls.

Eleverna måste vara bekanta med flera olika genrer för att kunna läsa och förstå texter men även för att kunna skriva. Ju fler texter eleverna läser desto större blir deras ordförråd, det vill säga samtliga texter i läroboken fyller denna funktion.

Förhoppningsvis ska de frågor som ställs i direkt anslutning till texterna även följa med eleverna längre fram i deras läsande, således får de ses som ett slags verktyg.

Vän med Svenska Lärobok 3

Läromedlet utkom 2003 som en reviderad upplaga och riktar sig till elever i år 6. Förutom läroboken ingår även en övningsbok *Vän med Svenska Övningsbok 3* samt ett svarshäfte *Vän med Svenska 3 Svarshäfte* i denna serie, dessa båda utkom 2003.

I *Vän med Svenska Lärobok 3* varvas språklära och skrivning med sju temakapitel som sammantaget binder samman flera av huvudmomenten i ämnet svenska.

Det förekommer totalt sju kapitel och i dessa sammanlagt 36 underavdelningar, varav fyra kapitel behandlar skrivning och språklära, totalt i dessa kapitel ingår 24 underavdelningar, 2/3 delar fokuserar alltså på stavnings- och skrivregler.

Typer av skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 3

Läroboken innehåller tre dikter, avsnitt ur elva barn- och ungdomsböcker, ett kort avsnitt från Gustav Vasas bibel samt fem berättelser.⁶⁶ Det förekommer sammanlagt 20 skönlitterära texter i läroboken. Det är tveksamt om det är läromedelsförfattarna som har skrivit de tre dikterna som finns med, men på det sätt som de är presenterade antas att det är författarna som har skrivit dessa. De har för övrigt skrivit de fem berättelser som återfinns. De övriga texterna har andra namngivna författare i anslutning till texten. Dessa presenteras närmare längre fram i texten.

Skönlitteraturens funktioner enligt Vän med Svenska Lärobok 3

Att läsa är mycket viktigt för att bli bra i svenska. Du bör läsa både skönlitteratur (romaner, dikter osv.) och facklitteratur (faktatexter) (VmS L3 2003:12).

I den här läroboken poängterar författarna att läsning av skönlitteratur och sakprosa är nödvändigt för att bli duktig på svenska, det vill säga att bli duktig på att skriva, stava samt att läsa. Läromedelsförfattarna skriver att eleven kan bli en bättre läsare genom att träna. ”Det gör du bäst genom att läsa mycket och att lära dig att läsa noga” (VmS L3 2003:62).

Hur används skönlitteratur i Vän med Svenska Lärobok 3

I denna lärobok återfinns endast en funktion med läsning ”Att läsa är mycket viktigt för att bli bra i svenska” (VmS L3 2003:12). Detta innebär alltså att eleverna blir bättre på att stava, skriva och läsa vilket de skönlitterära texterna bidrar till.

⁶⁶ VmS L3 s. 6, 100, 107 Dikterna s. 6, 100 och 107. Barn-och ungdomsavsnitten s. 8-10, 14-16, 17, 18-19, 20-21, 23, 24-25, 27, 95-96, 151-152, 163. Bibelavsnittet s. 157. Berättelserna finns på s. 43, 54-55, 64, 93, 119-121

Övriga funktioner som skönlitteraturen fyller i *Vän med Svenska Lärobok 3* är sex till antalet och dessa består av tyst läsning, reflekterande samtal, läsförståelse, stavningsregler, inspiration till skrivande samt genrekunskap.

Tyst läsning

I det första kapitlet som består av en dikt samt avsnitt ur sju barn- och ungdomsböcker får eleverna tillfälle att läsa dessa tyst för sig själva (jag utgår från att det handlar om tyst läsning eftersom inget annat uppges).

De avsnitt som finns med kommer från följande böcker: *Dårfinkar och dönickar* av Ulf Stark⁶⁷, *Tom Sawyers äventyr* av Mark Twain⁶⁸, *Vem ska trösta knyttet* av Tove Jansson⁶⁹, *Skattkamarön* av Robert Louis Stevenson⁷⁰, Jules Vernes bok *En världsomsegling under havet*⁷¹, *Momo eller kampen om tiden* skriven av Michael Ende⁷², Selma Lagerlöfs läsebok i geografi *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*⁷³ och slutligen ett kort stycke ur *Ronja Rövardotter*, skriven av Astrid Lindgren.⁷⁴

Ordkunskap och grammatik

I den första dikten som handlar om vågor får eleverna i uppgift att identifiera ett av orden som finns med och som kan ha olika betydelse.⁷⁵

I en kort berättelse får eleverna i uppdrag att läsa texten nog och hitta de ord som är felaktigt särskrivna och skriva upp dem i sina skrivböcker.⁷⁶

Eleverna uppmanas att läsa en kort berättelse⁷⁷ där punkt har skrivits ut för ofta, meningen är att de ska kunna identifiera de punkter som är utskrivna som gör att meningarna blir ofullständiga.

En kort dikt som heter *Min katt* används för att inspirera eleverna att skriva en dikt med adjektiv och verb.⁷⁸

⁶⁷ VmS L3 s. 8-10

⁶⁸ VmS L3 s.14-16

⁶⁹ VmS L3 s. 17

⁷⁰ VmS L3 s. 18-19

⁷¹ VmS L3 s. 20-21

⁷² VmS L3 s. 22-23

⁷³ VmS L3 s. 24-25

⁷⁴ VmS L3 s. 27

⁷⁵ VmS L3 s. 6

⁷⁶ VmS L3 s. 43

⁷⁷ VmS L3 s. 93

⁷⁸ VmS L3 s. 100

Läsförståelse

I avsnittet från *Dårfinkar och dönickar* krävs det att eleverna använder sin läsförståelse för att besvara på frågor i anslutning till texten.

I berättelsen *Ensam hemma* ska eleverna samtala om fem olika frågor och svaren går att hitta i texten.

Samtal där eleverna får uttrycka sina åsikter och värderingar

Läroboken inleds med en dikt skriven av en flicka som heter Lene och är 12 år. Författarna ber bland annat eleverna att reflektera över diktens innehåll samt berätta vad de tycker om den.⁷⁹

I avsnittet hämtat ur boken *Dårfinkar och dönickar* beskriver författaren hur det är att börja sexan i en ny skola. Eleverna uppmanas att samtala om den lästa texten genom att besvara en del frågor i anknytning till texten, men de ska även uttrycka åsikter om sina egna namn och fundera över hur det kommer att gå för huvudpersonen i fortsättningen.⁸⁰

Eleverna får läsa en berättelse som heter *Ensam hemma* och ska sedan samtala om den och även ta ställning till om den är sann eller påhittad.⁸¹

Författarna har valt att ta med ett avsnitt ur Thor Heyerdahls *Kontiki* för att eleverna ska få träna på att beskriva olika saker genom olika sinnen.⁸²

I ett utdrag från kapitlet *Dagbok en vecka i januari* från boken *På skoj – våran klasstidning* av Lena Stiessel beskrivs hur en flicka träffar olika killar och eleverna uppmanas att diskutera textens innehåll.⁸³

I en längre historia skriven av läromedelsförfattarna, beskriver de hur ett klassrådsmöte kan gå till och eleverna får frågor att besvara efter texten.⁸⁴

Ett kort avsnitt ur *Ronja Rövardotter*, av Astrid Lindgren avslutar läroboken, stycket heter *Ronjas vårskräk* och efter stycket uppmanas eleverna att diskutera innehållet.⁸⁵

Inspiration till skrivande

Efter läsning av den första dikten i läroboken får eleverna i uppdrag att skriva en egen dikt om vad de har upplevt under sommarlovet

⁷⁹ VmS L3 s. 6

⁸⁰ VmS L3 s. 8-11

⁸¹ VmS L3 s. 54-55

⁸² VmS L3 s. 95-96

⁸³ VmS L3 s.102-105

⁸⁴ VmS L3 s. 119-121

⁸⁵ VmS L3 s. 163

Eleverna får i uppgift att skriva en kärleksdikt och som inspiration finns en dikt med som heter *Då solen somnar*.⁸⁶

Genrekunskap

Det förekommer tre dikter som ger eleverna kunskap i denna del som också innefattas av skönlitteratur. Dikterna handlar om en sommardag, en katt och kärlek.

Vidare får eleverna ta del av olika avsnitt ur barn- och ungdomslitteratur, i ett av dessa avsnitt som är hämtat från boken *På skoj – våran klasstidning* av författaren Lena Stiessel använder sig författaren av dagboksform i sin text.

I avsnittet som är hämtat från Tove Janssons bok *Vem ska trösta knyttet* får eleverna läsa hur författaren använder sig av rim i sin text.

Från några rader som är hämtade ur Gustav Vasas bibel får eleverna ta del av det skriftspråk man använde i svenskan på 1500-talet.

Möter läroboken kursplanen i svenska?

Ett av skolans viktigaste uppdrag enligt kursplanen, är att skapa bra möjligheter för elevernas språkliga utveckling och denna utveckling möjliggörs i de texter som eleverna får läsa i den tredje läroboken, de är som jag skrivit tidigare, färre till antalet, men längre.

Att låta eleverna uttrycka sina åsikter och värderingar i anslutning till de lästa skönlitterära texterna är en del av svenskämnet syfte och roll och detta möter läroboken flera gånger. Ett av strävansmålen handlar också om att eleverna ska få utveckla sin förmåga att uttrycka tankar och känslor i dialog med andra och detta uppfylls också i läroboken.

I det första kapitlet där de sju avsnitten ur barn- och ungdomsböckerna finns med får eleverna ta del av både spänning, humor, tragik och glädje, som är en del av vad skönlitteraturen kan ge eleverna.

Ämnet ska ge eleverna lästillfällen och i samband med dessa tillfällen att utbyta erfarenheter kring dem. Detta får eleverna chans till när alla läser samma texter som finns i läroboken. Detta har jag redan uppmärksammat, ska individualiseringen få stå i sidan för att eleverna ska ha en litterär skattkista som gemenskap?

Variationen av genrer i läromedlet möjliggör för eleverna att lära sig känna igen vissa litterära mönster som de har användning av i sitt fortsatta läsande, men också i sitt skrivande.

⁸⁶ VmS L3 s. 107

Slutsatser

I den sista läroboken i denna studie uppmanas inte eleverna att samtala om de texter som de har läst i lika stor utsträckning som i de två föregående läroböckerna. I det första kapitlet uppmanas de endast att samtala om en av totalt åtta avsnitt ur barn- och ungdomslitteratur. När eleverna får läsa och samtala om samma texter skapas en gemenskap. Därför brister läromedlet när det gäller Lpo94:s riktlinjer som uppmanar till samtal kring texter. När författarna ställer diverse frågor om texterna i läromedlet, måste eleverna inferera, det vill säga läsa mellan och bortom raderna för att på så sätt skapa en mening, för att kunna besvara vissa frågor. Detta är mycket bra då denna teknik kan tillämpas och bör utvecklas under elevernas skolgång (Reichenberg 2008:56). En text som läses av flera elever infereras inte på samma sätt av alla, eftersom förmågan samt viljan till att inferera beror på elevens tidigare läserfarenheter (Reichenberg 2008:62). Därför är det viktigt att man samtalar om det lästa för att på så sätt få ta del av varandras erfarenheter och sätt att inferera.

Svedjedal (2002) hävdar att skönlitterära skildringar kan bli en kompletterande källa till kunskaper om mänskligt liv för t.ex. etnologer, sociologer och mentalitetsforskare, hur tänkte folk, hur kände folk, vad gjorde folk? (Bergsten 2002:85) Således torde det även skapa den insikten hos elever som många gånger tycks ha snäva referensramar varvid det är ytterst viktigt med genus- och etnicitetsaspekterna.

Även om det inte framgår av kursplanen i svenska att eleverna ska läsa en specifik författare har läromedelsförfattarna med gamla klassiker som jag hävdar ingår i en litterär kanon. Molloy menar att dessa klassiker har skapats av litteraturhistoriker som anser att vissa litterära verk är mer värdefulla än andra (Molloy 2003:22). Men värdefulla för vem? Det måste naturligtvis ses och belysas i sitt sammanhang. Om läroböcker ärver varandra (som Selander påstår) i avseende på innehåll går det att skönja detta, en klassiker förblir alltid en klassiker och har ett visst kulturellt värde för läsarna.

Molloy (2002:25) förklarar att både skälen till att läsa skönlitteratur och sättet att läsa den har varierat. Vidare skriver Molloy (2002:26) att skälen till att läsa skönlitteratur eller inte läsa den handlar om konstruktioner, som är skapade av människor med olika värderingar. Detta har naturligtvis lett till att elever, beroende när de gick skolan, har olika syn på skönlitteratur. Men är det ena sättet nödvändigtvis bättre än det andra?

I *Vän med Svenska Lärobok 3* återfinns sammanlagt elva avsnitt hämtade från barn- och ungdomslitteratur. I läromedlet är det en överrepresentation av manliga författare och manliga protagonister i böckerna. Enligt Nikolajeva, professor i litteraturvetenskap, finns det en föreställning om att pojkar helst läser böcker med pojkar som är protagonist (1998). Om det är

så kan det eventuellt vara en rimlig anledning till att läromedelsförfattarna har gjort ett medvetet val av att låta pojkar/män få ta störst plats i läromedlet. Det kanske kan vara ett sätt att locka in pojkarna i skönlitteraturens värld och låta dem finna läslusten. Molloy (2003:21) menar att det har ansetts som kvinnligt att läsa och skriva. I skolans värdegrund ingår bland annat att arbeta för jämställdhet mellan könen (Lpo94:5). Hur ska detta ske i praktiken om de läroböcker vi använder i vår undervisning ser ut på det sätt jag har påvisat? Nu används ju inte enbart läroboken i undervisningen, men den är ofta en grund till den undervisning som bedrivs i skolan.

En del elever kanske kan identifiera sig med hur det är att börja i en ny klass som det beskrivs i *Dårfinkar och dörnicker*.⁸⁷ För övrigt så ligger inte de övriga texterna inom det nära och det vardagliga för eleverna: *Tom Sawyers äventyr*, *Vem ska trösta knyttet?*, *Skattkamarön*, *En världsomsegling under havet*, *Momo eller kampen om tiden*, *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, *Ronja Rövardotter* och *Kontiki*. Däremot går det att hävda att alla dessa texter som återfinns i läroböckerna stödjer kursplanens påstående om att ”Skönlitteraturen [...] öppnar nya världar och förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje”.

”Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla” [...] (Lpo94:6).

De typer av skönlitteratur som används i läromedlet är brev, sagor, dikter, berättelser, ramsor, utdrag från barn- och ungdomslitteratur, visor, fabler, en vers samt ett bibelavsnitt.

De argument för skönlitteratur som kan skönjas i den första läroboken är följande att resa fritt i tid och rum, att röra vid läsarens känslor, att ge läsaren kunskap, att stimulera läsarens personliga utveckling samt att läsaren blir duktig i svenska. I den andra läroboken går det att urskilja fyra funktioner, dessa består av att allt kan ske i böckernas värld, att den ensamme kan få en vän, att resa till historiska platser samt att försätta läsaren i en viss sinnesstämning med hjälp av ord. I den tredje läroboken menar författarna att läsning av skönlitteratur är nödvändigt för att de ska utveckla de språkliga färdigheterna.

Det övergripande syftet med skönlitteraturen i läromedlet rör den språkliga utvecklingen det vill säga läs- och skrivförmåga, ordkunskap samt stavning. Ytterligare syften med skönlitteraturen är den personliga utvecklingen, reflekterande samtal samt att bli berörd känslomässigt. Slutligen ger skönlitteraturen omvärldskunskap samt inspiration till sång och drama.

⁸⁷ VmS L3

Läroplanens mål uppfylls av texterna i läromedlet som till exempel att eleven:

- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur
- utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera
- utvecklar sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och att anpassa läsningen och arbetet med texten till dess syfte och karaktär samt tillägnar sig kunskaper om det svenska språket.

Vidare forskning

I denna uppsats har jag valt att göra ett kvalitativt arbete på ett läromedel som används i grundskolans år 4-6 idag, men hur ser andra läromedel ut och hur har de sett ut tidigare i historien? Före 1992 granskade en statlig myndighet alla läroböcker som användes i skolan, hur såg dessa ut om man jämför med de läroböcker som används idag, 23 år senare?

I takt med globaliseringen har samhället förändrats och världen ser absolut inte alls ut som den gjorde då. Men på vilket sätt kan man urskilja det i skolans värld, och då främst i läromedlen? I vilken utsträckning har de skönlitterära texterna anpassats till de elever som vi har i den svenska skolan idag så att de möter både deras egna referensramar samt deras kulturella historia? Det är allmänt känt att elever helst läser det som de är bekanta med, kan detta då vara våra nyanlända elevers inträde till det svenska språket om de får läsa skönlitteratur i skolan som är skriven av en författare med samma etniska bakgrund?

Avslutande diskussion

I läroboken för årskurs 6 har antalet skönlitterära texter sjunkit till 20 från att i den första läroboken bestå av 52 stycken och i den andra läroboken 40 skönlitterära texter. Avsnitten ur barn- och ungdomsböckerna i den första läroboken är mycket kortare än vad de är i de följande. Detta kan bero på att eleverna är yngre och därför inte behärskar eller orkar läsa längre textmassa. Även funktionerna är färre i den sista läroboken, i den har jag funnit sex funktioner, i den första läroboken är de femton till antalet och den andra läroboken är de tolv till antalet. Jag har tidigare påpekat att uppmaningen till att samtala om texterna har sjunkit i lärobok två och lärobok tre. En rimlig anledning till det kan vara att läromedelsförfattarna har valt bort denna uppmaning för att de anser att de har lagt grunden till denna funktion i den

första läroboken. Molloy (2002:18) skriver att ”Inom svenskämnetns ram konstruerar varje enskild lärare för eleverna en uppfattning om vad läsning av skönlitteratur kan vara”. Här får eleverna i stället spekulera fritt kring texterna, utan att läromedelsförfattarna har ställt frågor som har svar i texten. Det blir en form av öppen funktion för både elever och lärare. Utifrån hur klassen ser ut kan lärare forma sin undervisning och därmed dess innehåll.

Eftersom den svenska skolan idag består av en stor del elever som har annat modersmål än svenska hävdar jag att det är viktigt att dessa elever också får ta del av det gemensamma kulturarvet som våra läroböcker innehåller. Dagens läroböcker bör fortsätta att existera i sin nuvarande form, med de skönlitterära delarna som en slags introduktion för de elever som fortfarande inte har blivit bekanta med dem, här går det även att inkludera elever med svenska som modersmål. Molloy (2002:13) skriver att eleverna får tillfälle att möta texter som de i vanliga fall inte skulle ha valt själva. Men även lärare får en möjlighet att läsa texter de inte skulle ha valt utifrån sina egna personliga val av skönlitteratur, som många gånger härrör från deras egen skolgång, men också från den lärarutbildning de har gått (Molloy 2002:26).

Utifrån den studie jag har genomfört på de äldre kurs- och läroplanernas innehåll kan jag identifiera en likvärdig inställning till skönlitteratur. Den enda läroplan som inte använder orden skönlitteratur eller litteratur överhuvudtaget är Lpo94. Det kanske kan vara så att man helt enkelt valt att lyfta det från läroplanen för att få en kortare läroplan och istället har man valt att lägga in det i kursplanen för svenska. Även om det inte i de befintliga styrdokumenterna framgår vilka texter elever i skolan bör/ska läsa så dominerar fortfarande den kanoniserade skönlitteraturen, som en slags dold läroplan. Frågan man kan ställa sig är om den kommer att överleva i framtiden? Vilka effekter kan det på sikt få om våra elever tappar detta kulturarv? Elever från lässvaga hem saknar ofta både böcker och lästraditioner och där har skolan en viktig roll att fylla (Isaksson 2001:9)

Selander menar att ”läroböcker ärver läroböcker” vilket, enligt mig, inte är så anmärkningsvärt då mycket av den skönlitteratur som presenteras i läroböckerna tillhör våra mest kända och älskade klassiker.

För mig handlar kvalitet om att läroboken innehåller ett urval av skönlitteratur som påverkar, inspirerar samt entusiasmerar eleven till vidare läsning, reflektion och utveckling. En lärobok kan mycket väl vara nödvändig eftersom det annars förekommer en risk att det blir läraren som själv avgör vad eleverna ska läsa i skolan, vilket naturligtvis inte behöver ses som något negativt, men man ska vara medveten om det och dess följder. Molloy (2002:22) menar att en lärare aldrig kan bli fri från sina värderingar, dessa styr medvetet eller undermedvetet valen av den skönlitteratur som eleverna får läsa i skolan.

Innan jag påbörjade detta examensarbete antog jag att en lärare lätt blir låst av en lärobok, men jag har nu insett att den faktiskt kan öppna ögonen. Det jag har upptäckt med detta läromedel är att jag kan använda det för att få eleverna att tänka kritiskt, vilket ingår i mitt uppdrag som lärare (Lpo94:5). Tillsammans skapar läroboken och det kritiska tänkandet en synergieffekt som får genomslag i samtliga ämnen i skolan, och som eleverna har användning för i sina kommande studier. Molloy (2002:23) bekräftar detta med att skönlitteraturens olika former gestaltar människans olika erfarenheter och detta medför att ämnet öppnar sig mot andra ämnen i skolan och då särskilt SO-ämnena.

Jag vill poängtera att läroböckerna i studien har ett mycket bra upplägg eftersom de ofta uppmanar eleverna till att samtala om de lästa texterna. Det är först genom samtalet som eleverna kan identifiera sambandet mellan texten och livet (Molloy 2003:31 ff.). Det kan ge eleverna en bra och användbar introduktion till hur och varför man ska läsa skönlitteratur, de får alltså svar på två av de didaktiska grundfrågorna. Hur många gånger får man inte frågan ”men varför ska vi läsa det här”? Som lärare krävs det att man har en hel arsenal av svar på frågor som kan uppstå i det pedagogiska rummet, en lärare som inte kan besvara de didaktiska grundfrågorna på ett, för eleverna, tillfredsställande sätt, har enligt mig, misslyckat i sin roll och förlorar förmodligen till viss del förtroendet från sina elever.

Till syvende och sist kanske det inte handlar om *vilka* skönlitterära texter som läses, utan *hur* man väljer att arbeta vidare med dem. Själva läsandet är ju endast en funktion av flera andra som skönlitteratur fyller, vilket jag även anser att jag har lyckats visa med detta examensarbete.

Referenslista

- Chambers, Aidan. (1993). *Böcker inom oss. Om boksamtal*. Smedjebacken: Rabén & Sjögren.
- Druid Glentow, Birgit (2008). *Förebygg och åtgärda läs- och skrivsvårigheter*. Natur och kultur: Stockholm.
- Englund, Tomas. (1992). *Tidsanda och skolkunskap*. I *Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år: 1842-1992*. Richardsson, Gunnar. (red). (1992). Stockholm: Allmänna förlaget.
- Falkenland, Rolf & Lilian. (2001). *Vän med Svenska 1. Lärobok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Falkenland, Rolf & Lilian. (2002). *Vän med Svenska 2. Lärobok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Falkenland, Rolf & Lilian. (2003). *Vän med Svenska 3. Lärobok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Isaksson, Christer. (2001). *Läroboken. En skrift om läromedelsbristen i den svenska skolan på 2000-talet*. Stockholm: Föreningen Svenska Läromedelsproducenter (FSL).
- Johnsen, Egil Borre. Lorentzen, Svein. Selander, Staffan. Skyum-Nielsen Peder. (1997). *Kunskapens texter – Jakten på den goda läroboken*. Stockholm: Universitetsförlaget.
- Malmström, Sten, Györki, Irene & Sjögren, Peter A (2002). *Bonniers svenska ordbok. Åttonde reviderade upplagan*. Stockholm: Bonniers förlag AB.
- Melin, Ann-Charlotte. (1992). *Från ABC till ADB*. I *Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år: 1842-1992*. Richardsson, Gunnar. (red). (1992). Stockholm: Allmänna förlaget.
- Michael, Ian (1987) *The Teaching of English in School*
- Molloy, Gunilla (2002). *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Stockholm. HLS Förlag.
- Molloy, Gunilla. (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nationalencyklopedin*. (1996). Tredje bandet. Höganäs: Bokförlaget Bra böcker.
- Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, C. (1997). *Ut med språket! En bok om språkutveckling och pedagogisk praktik*. Garne, B. (red.) (1997). Stockholm: Natur och kultur.
- Olin-Scheller, Christina. (2006). *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*. Estetisk-filosofiska fakulteten: Karlstads universitet.
- Reichenberg, Monica (2008). *Vägar till läsförståelse*. Stockholm: Natur och kultur.

Robertson, Cristina. (2009) *Läraren är bästa läromedlet*. I *Pedagogiska magasinet*. Nummer 4 november, 2009.

Rosenblatt, Louise M. (2006). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*. Lund: Studentlitteratur.

Selander, Staffan. (1992). *Läroboken – det vetbaras gräns i skolan*. I *Från folkskola till grundskola: tio forskare vid Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, belyser utvecklingen under 150 år i anslutning till folkskolejubileet*. Wallin, Erik. (red.).(1992). Uppsala: Pedagogiska institutionen.

Kursplan i svenska för grundskolan:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0809&infotyp=23&skolform=11&id=3890&extraId=2087>

(Hämtat den 23 november 2009 klockan 16.50).

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Lpo94. (2009). Ödeshög: AB Danagårds grafiska.